

БОЛАНИ МАКТАБГА ПСИХОЛОГИК ТАЙЁРЛАШ

Г.Д.Дурманова

*Сурхондарё вилояти педагогларни
янги методикаларга ўргатиш миллий
маркази “Педагогика, психология ва таълим
технологиялари” кафедраси катта ўқитувчиси*

Турдиева Мухлиса

ТерДУ Муסיқа факультети талабаси

Аннотация: *Ушбу мақоламизда мактаб амалиётчи психологлари томонидан болаларни биринчи синфга қабул қилиш жараёнида мактабга интеллектуал (ақлий) тайёрлигининг яна муҳим кўрсаткичларидан бири бу улардаги образли тафаккурнинг олий даражада ривожланганлиги ва ота-оналарнинг болани мактабга тайёрлаши таҳлил қилинади.*

Калит сўзлар: *Мактаб амалиётчи психологлари, мактабга тайёрлаш, етакчи фаолият тури, интеллектуал, таълим жараёнида, бола имкониятлари, ўқитувчи, ота-она, ўз темперамент хусусиятлари, , ақлий фаоллик.*

Аннотация: *В данной статье одним из важнейших показателей интеллектуальной подготовленности детей в процессе приема детей в первый класс школьными психологами-практиками является высокий уровень развития образного мышления и анализ подготовки родителей детей к школе.*

Ключевые слова: *школьные психологи-практики, подготовка к школе, ведущий вид деятельности, интеллектуальный, образовательный процесс, возможности ребенка, педагог, родитель, особенности их темперамента, умственная деятельность.*

Annotation: *In this article, one of the most important indicators of intellectual readiness of children in the process of admission of children to the first grade by school practicing psychologists is the high level of development of figurative thinking and analysis of parents' preparation of children for school.*

Keywords: *School practitioner psychologists, school preparation, leading activity type, intellectual, educational process, child opportunities, teacher, parent, their temperament characteristics,, mental activity.*

Мактабнинг бола шахсига қуядиган асосий талабларидан бири психологик тайёргарликдир. Боланинг психологик тайёрлиги унинг жамиятдаги ижтимоий мавқеини ўзгариши ва кичик мактаб ёш давридаги болалар ўқув фаолиятининг ўзига хослиги билан узвий боғлиқ.

Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, мактабда психологик аниқ бир мазмун доимий хисобланмайди, балки у доимо ўзгариб бойиб боради. Психологик тайёрликнинг

таркибий жиҳатлари: интеллектуал (ақлий), маънавий ва иродавий тайёргарликдан иборатдир.

Аксарият холларда боланинг ақлий ривожланганлик даражаси ҳақида гапирилганда унинг сўз бойлиги захираси билан аниқланадиган ақлий билимлари миқдорига кўпроқ эътибор берилади. Ота-она, хатто айрим ўқитувчилар ҳам бола қанчалик кўп билса, у шунчалик ривожланган бўлади, деб ўйлайдилар. Аслида эса ундай эмас, фан-техника, оммавий ахборот воситаларининг кенг тарқалганлиги тўғайли бугунги кун болалари гуё маълумотлар уммонида сўзиб юргандек бўлмоқдалар. Бу эса улардаги сўз бойликларнинг кескин ўсишига асос бўлмоқда, лекин бу уларнинг тафаккури ҳам шундай жадалликда ривожланаяпти, деган гап эмас.

Мактабда амал қилинаётган ўқув дастурларини ўзлаштириш боладан нарсаларни таққослай билиш, таҳлил қилиш, умумлаштириш, мустақил ҳулосалар чиқариш каби билиш жараёнларининг етарлича ривожланган бўлишини тақозо этади. Шунинг учун ҳам ҳозирги кунда мактаб амалиётчи психологлари томонидан болаларни биринчи синфга қабул қилиш жараёнида кенг фойдаланилаётган психодиагностик воситалар, тестлар, суровномалар, асосан болада юқорида келтириб ўтилган хусусиятнинг ривожланганлик даражасини аниқлашга мулжалланган методикалардан иборатдир.

5-7 ёш боланинг мактабга интеллектуал (ақлий) тайёрлигининг яна муҳим кўрсаткичларидан бири бу улардаги образли тафаккурнинг олий даражада ривожланганлигидир. Буларга таянган холда бола атроф-муҳитдаги нарса-ҳодисалар ўртасидаги энг муҳим хусусиятларни, муносабатларни фарқлай олиш имкониятига эга бўлади. Бу ўринда болалар чизмаларни тасвирларни шунчаки тушунибгина қолмай, балки улардан муваффақиятли фойдалана оладиган бўладилар.

Бироқ уларнинг тафаккури умумлаштириш ҳислатларига эга бўла борсада, предметлар ва уларнинг (тафаккури) ўрнини босувчилар билан аниқ хатти-ҳаракати образлилигича қолаверади.

Мактабгача ёш давридаёқ бола кичик мактаб ёш даврида етакчи фаолият тури бўладиган – ўқув фаолиятига тайёрланган бўлиши лозим. Бунда болада маълум бир тегишли масалаларнинг шаклланган бўлиши муҳим аҳамиятга эга. Бундай малакаларнинг асосий хусусиятларидан бири боланинг ўқув топшириғини ажратиб олиши ва фаолиятни мустақил мақсадга айлантира олишидир. Бундай жараёнлар биринчи синф ўқувчиларидан топшириқда ўзи белгилаган ўзгариш, янгилик аломатларини қидириб топа билиш ва улардан хайратланишни, қизиқишни талаб қилади. Бундай топшириқлар амалий ишларга айлантирилса ёки ўйин тарзида бажарилса, осонроқ кечади ва бола ўзлаштиради.

Юқорида тўхталиб ўтганимиз интеллектуал тайёрлик боланинг мактабда мувоффақиятли ўқиш кетиши учун ягона замин эмас.

Агар бола зарур малака ва кўникмалар захирасига эга бўлса, унда интеллектуал ривожланганлик даражаси ҳам юқори бўлса-ю ўқувчиликнинг ижтимоий ҳолатига шахсан тайёр бўлмаса, мактабда ўқиб кетиши қийин кечади. Агар ўқитувчи ёки ота-она уни ўқишга қизиқтира олмасалар, ўқув вазифаларини зурма-зураки, сифатсиз, қул учида бажарадилар. Бунда зарур натижаларга эришиш қийин бўлади.

Энг ёмони, бу ёшда мактабга боришни ҳохламайдиган болалар ҳам учраб туради. 5-7 ёшли боланинг мактабга боришдан бош тортиши асосан уни тарбиялашда ота-оналар томонидан йўл қўйилган хатонинг оқибати ҳисобланади. Айрим ота-оналарда мактабгача ёш давридаги болани мактаб билан қурқитиш холлари ҳам кузатилади.

- Иккита гапни эплаб гапира олмасанг, мактабда қандай ўқийсан?
- Санашни билмайсан-у, мактабга қандай борасан?
- Мактабга борсанг, ўртоқларинг бу қилиғингдан кулишади!
- Хеч нарсани билмайсан, мактабга борсанг бизни уялтирасан!

Каби таъна-дашномлар, болада мактабдан қурқиш, ундан хавфсирашнинг шакилланишига асос бўлиши мумкин. Шундай қурқув билан мактабга борган болаларнинг мактабга бўлган муносабатини ўзгартириш, уларда ўзига нисбатан ишонч уйғотиш учун хаддан зиёд куч, вақт, меҳнат, сабр-тоқат, чидам, эътибор зарур бўлади. Бу эса болада олдиндан мактабга нисбатан ижобий муносабатни шакллантиришга қараганда шубҳасиз, мураккаб жараёндир.

Болани биринчи синфда ўқитишда юзага келадиган қийинчиликларнинг сабаби катталарнинг бола билан бўладиган мулоқотлари шакли у ёки бу вазиятга боғлиқ бўлмаган ҳолда, шахсий аҳамиятга эга бўлиши муҳим аҳамиятга эга. Бундай мулоқот боланинг катталар эътиборига ва ҳамдардлигига бўлган эҳтиёж ва эҳтиёжларни катталар томонидан қондирилиши билан характерланади. Мулоқотнинг бу шаклига эришган болалар учун катталарга эътибор, улар мурожатини тинглаш ва тушунишга интилиш ва катталар томонидан ҳам уларга нисбатан шундай эътибор кўрсатилишига бўлган ишонч хосдир. Бундай болалар катталарнинг турли вазиятларда (кўчада, уйда, меҳмонда, ишхонада) ўзларини қандай тутишларини фарқлай оладилар. Катталарнинг бундай хулқни англаш эвазига болалар ҳам катталарга, ўқитувчиларга, шу вазиятга мос равишда муносабатларни намоён қилади. Агар болада катталарга нисбатан бундай муносабатлар шаклланмаган бўлса, унга мос равишда катталарга нисбатан ҳам тегишли муносабат юзага келмайди, бу эса албатта бола билан олиб бориладиган таълим жараёнини мураккаблаштиради.

Таълим жараёнида бола имкониятларининг намоён бўлиши маълум даражада наслий омиллар билан ҳам боғлиқдир.

Болалар ўз темперамент хусусиятларига кўра ҳам бир-бирларидан ажралиб турадилар:

- Хушчақчақ, сергап, қувноқ, хаётнинг ўзгарувчан шароитларига тез мослаша оладиган болалар – сангвинник темпераментга мансуб бўладилар.

- Кўпинча нохуш кайфиятда юрадиган, таъсирчан, камгап, суст болалар – меланхолик темпераментга кирадилар.

- Хотиржам, бефарқ, кам ҳаракат, нутқи суст болалар – флегматиклардир.

- Жаҳлдор, бетоқат, серзарда, ҳаракатчан болалар – холерик хисобланадилар.

Болалар катталарнинг ёрдамига муҳтож бўлишига қараб ҳам бир-бирларидан фарқ қиладилар. Баъзи болалар бирор хатти-ҳаракатни бажаришни бир неча марта кўрсатиш, тушунтириш, кетидан эргаштириш керак. Бошқа болаларга эса бажариладиган иш бир мартаба кўрсатилса етарли бўлади. Шундай болалар ҳам борки, улар берилган вазифани мустақил бажарадилар.

Болалар ўзларини қизиқувчанлик, ақлий фаолликларига қараб ҳам бир-бирларидан ажралиб турадилар. Баъзи болалар кўп савол берадилар ва ҳаракатчан бўладилар, баъзи болаларни эса ҳеч нарса қизиқтирмайди.

Ота-оналар болаларидаги ўзига хосликларни қанчалик чуқур билсалар, уларга ўргатишни мувоффақиятли ташкил қила оладилар.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. М.Расулова, Д.Абдуллаева, С.Охунжонова, «Болаларни мактабга психологик тайёргарлиги» Тошкент-2004 йил.
2. Ш.Шодмонова, «Мактабгача таълим педагогикаси» Тошкент-2003.
3. Ф.Юсупова, «Мактабгача тарбия педагогикаси» Тошкент-1994 йил.